

Dílčí reforma francouzského *Code civil*

HANS JÜRGEN SONNENBERGER*

A Partial Reform of the French Civil Code

Summary: A concise analytical overview of fundamental changes to the French Civil Code accomplished by an ordonnance of the French President. The aim of the reform is the modernization, transparency and improvement of old-fashioned, non-functioning rules of the more than 200-year-old code. Outdated provisions were partially substituted by new rules, existing case law was codified to some extent, and a certain part of the current regulation was incorporated in the new wording. Some traditional legal institutes disappeared, such as the cause as a prerequisite of the validity of a contract, or the principle of good manners. Among novelties, the culpa in contrahendo and the regulation of error are worth mentioning. At present, the second part of the reform is awaited that should amend delict and quasidelict law.

Key words: Code civil, reform, history, contractual law, legal transaction, legal facts, evidence, good manners, good faith, culpa in contrahendo, agency, public order, error, extra-contractual obligations

1. Úvod a historie vývoje *Code civil*

Poté, co v letech 1945–1946 ztroskotala rozsáhlá reforma¹ *Code civil des Français* (dále „*Code civil*“) z roku 1804, bylo od založení páté republiky v roce 1958 přijato několik dílčích novel tohoto nejstaršího občanského kodexu. Navzdory tomu zůstaly podstatné části jeho úpravy včetně věcných práv (*droit des biens*), obecné části závazkového práva i mimosmluvních závazkových vztahů prakticky nedotčeny. Pouze v roce 1998 byla implementována směrnice ES o odpovědnosti za škodu způsobenou výrobkem. V předvečer dvousetého výročí *Code civil* se však vzdemula doslova vlna diskusí ohledně reformy závazkového práva, která vedla ke dvěma návrhům vypracovaným akademickou obcí. První z nich, uveřejněný v roce 2004 (*Avant – Projet de réforme du droit des obligations et de la prescription*), byl výsledkem prací týmu, jež vedl profesor Pierre Catala.² Další návrh (*Pour une réforme du droit des contrats*) byl vytvořen pracovní skupinou, v jejímž čele stál profesor François Terré.³ Tento návrh uveřejnilo francouzské

ministerstvo spravedlnosti v roce 2013 jako podklad svého návrhu (*Avant – Projet de réforme du droit des obligations*), který se stal po veřejné diskusi základem nařízení (*ordonnance*) č. 2016-131 z 10. 2. 2016, jež obsahuje dílčí novelu francouzského *Code civil* označovanou jako reforma smluvního práva (*Réforme du droit des contrats*) a zahrnuje úpravu obecného závazkového práva a důkazního práva (*Régime générale et de la preuve des obligations*). Jedná se celkem o 411 nových článků *Code civil*.⁴

Při stručném výkladu této velmi významné novely budu postupovat tak, že nejdříve uvedu něco k právní formě nové úpravy, k její systematické a obsahu obecně a nakonec poukážu na některé významné konkrétní otázky.

2. Právní forma, cíl a obsah reformy

Nejprve krátce k právní formě. S ohledem na to, že se jedná se o zásadní reformu obecné části obligačního práva obsaženou v občanském zákoníku, by se dalo očekávat, že novela bude mít podobu zákona (*loi*), který přijme

* Rozšířený text přednášky, kterou proslavil dr. Hans Jürgen Sonnenberger, emeritní profesor Univerzity v Mnichově, na Fóru Centra právní komparatistiky PF UK dne 8. června 2017. Překlad: Luboš Tichý.

¹ Viz SONNENBERGER, H. J. Die Reform des französischen Schuldvertragsrechts, des Regimes und des Beweises schuldrechtlicher Verbindlichkeiten durch Ordonnance Nr. 2016-131 vom 10. 2. 2016. ZEuP, 2017, č. 1, str. 6 a násl. a ZEuP, 2017, č. 4, str. 778.

² Návrh P. Catala, Paříž 2006. La documentation française.

³ Návrh F. Terrého, Paříž 2009.

⁴ Code civil, Dalloz Supplement, Réforme du droit des contrats, Paříž 2016.

parlament. Místo toho se reforma uskutečnila prostřednictvím nařízení (*ordonnance*) prezidenta z 10. února 2016.⁵ Tento postup je ovšem možný, jelikož francouzská ústava obecně předvídá možnost *ad hoc* zmocnění vlády parlamentem k přijímání předpisů s vahou zákona. To bylo vydáno 16. února 2015⁶ a stanovilo v tom smyslu konkrétní časovou a věcnou působnost. Obojí bylo respektováno, a tak novela nabyla účinnosti dne 1. října 2016, neboť její ratifikace parlamentem v tomto případě nebyla nutná (nařízení muselo být jen včas parlamentu předloženo, což se stalo 6. července 2016).

Co se proklamovaných cílů reformy týče, jsou jimi modernizace, zjednodušení, zdokonalení a zlepšení dostupnosti předpisů občanského práva, vše s úmyslem zajistit právní jistotu a účinnost *Code civil*.⁷ To je ve zmocňovacím zákoně stanoveno rozličným způsobem, ve výsledku se však nejedná o významnější rozdíly. Jednotlivé části *Code civil*, z valné části v původní podobě z roku 1804, bylo nutno s rozdílnou mírou intenzity modernizovat. Tato potřeba je zřejmá, sledujeme-li vývoj nauky a judikatury v průběhu 200 let od jeho přijetí. Reforma bere proto v úvahu „soudcovské právo“ a dává mu zákonnou formu. Současně někde ruší dosavadní úpravu, například o kauze (*cause*) coby předpokladu platnosti smlouvy, nebo zavádí instituty, které dosud v *Code civil* neexistovaly, například povinnosti stran ve fázi vyjednávání, možnosti změny smlouvy v důsledku zásadní změny poměrů nebo oprávnění smluvní strany zrušit smlouvu kvůli vadám plnění.

Předmět je definován v čl. 8 zmocňovacího zákona ve 13 bodech jako obecné smluvní právo (*droit des contrats*), nepřikázané jednání (*gestion d'affaires*), vrácení plnění bez právního důvodu – plnění nedluhu (*paiement de l'indu*), bezdůvodné obohacení (*enrichissement injustifié*), obecné předpisy o závazcích vzniklých z rozličných důvodů (*régime général*) a úpravy dokazování (*droit de la preuve*).

Existuje oblast, jejíž ustanovení se sice řadí k obecnému smluvnímu právu, ale která nebyla reformována, a proto nejsou uvedena v čl. 8 zmocňovacího zákona: jsou to nově číslované články 1231 až 1231-7 *Code civil* o odpovědnosti za nesplnění smluvní povinnosti. Zde se ve srovnání s textem z roku 1804 změnilo pouze číslování, stejně jako v případě

části upravující mimosmluvní odpovědnost. To může být s ohledem na značný význam smluvní odpovědnosti (*responsabilité contractuelle*) překvapivé. Vysvětlení je však jednoduché: celá úprava odpovědnosti za škodu, odpovědnosti smluvní i odpovědnosti mimosmluvní má být nově koncipována v dalším reformním kroku pod názvem *responsabilité civile*. Tato část reformy má však být uskutečněna nikoli nařízením, ale řádným zákonem parlamentu. Pak budou uvedené články 1231 až 1231-7 zrušeny. I zde je zamýšlena zásadní změna, jejímž základem je návrh vypracovaný pracovní skupinou pod vedením profesorky Genevieve Viney,⁸ který byl 29. dubna 2016 předložen k diskusi a jež se stal podkladem při vypracování vládního návrhu. Další práce na něm a jeho následné přijetí jsou nanejvýš žádoucí, neboť úprava deliktů odpovědnosti obsažená v pěti stručných člancích (čl. 1382 a násl.) je zastaralá a zcela překonaná judikaturou, která vedle původního textu zákona funguje již v podstatě paralelně.

Zvláštností francouzské úpravy občanského práva hmotného je zahrnutí úpravy dokazování, jež byla též novelizována.⁹ Tato úprava se po novele nachází v čl. 1353 až 1386-1.

3. Struktura reformy

Závazkové právo je obsaženo v třetí knize *Code civil*, která má v moderních pojetích zvláštní označení, jež však zůstává v částech III, IV Bis.

Část III je označena jako prameny závazků (*des sources des obligations*), které čl. 1100 *Code civil* označuje jako právní jednání, právní skutečnosti a zákon (*actes juridiques, faits juridiques a autorité seule de la loi*). Důležité jsou především právní jednání (*actes juridiques*) a právní skutečnosti (*faits juridiques*). K druhým jmenovaným patří nedovolená jednání (*délits*), která však, jak již bylo řečeno, ještě nejsou reformována. Omezím se proto na *actes juridiques* (právní jednání).

Právní jednání bylo pojmem ještě v roce 1984 neznámým, neboť právě do té doby existovaly pouze smlouvy. Po dlouhém váhání však judikatura uznala též jednostranná právní jednání jako důvod vzniku závazků. Důležitým příkladem byla společnost o jediném společníku. Nyní je právní jednání

⁵ Viz JORF č. 0035 z 11. 2. 2016, dále viz Rapport au Président de la République (důvodová zpráva), dále jen „Rapport“.

⁶ Částka 2015-177.

⁷ Viz Rapport, str. 2 a násl.

⁸ VINEY, G. In: Catala, P. Avant – Projet de réforme du droit des obligations et de la prescription. *La documentation française*, Paříž 2006, str. 175.

⁹ Viz 6.6.

zastřešující pojem, a čl. 1100-1 odst. 2 proto stanoví, že předpisy o smlouvě se přiměřeně použijí i na jednostranná právní jednání.

Je tedy důležité položit si otázku, co je vlastně právní jednání. Článek 1100-1 odst. 1 je vymezuje tradičním způsobem – jako projev vůle, který způsobuje právní následky (*manifestations de volonté destinée à produire des effets juridiques*). Chybí-li tato vůle, neexistuje právní jednání, a může se tedy jednat pouze o právní skutečnost, jejíž právní postavení je jiné, například v rámci mimosmluvní odpovědnosti.

Část IV je úplně nová, neboť obecná úprava obligací v občanském zákoníku z roku 1804 neexistovala a relevantní ustanovení byla neuspořádaně obsažena v části o smlouvách, nebo dokonce zcela chyběla. Nová část upravuje druhy závazků, například závazky podmíněné a závazky o více stranách, tedy to, co se týká povinných nebo oprávněných osob, dále právní jednání jako například cesi, prostředky právní ochrany (například *actio pauliana* nebo určité *actions directes*) a rovněž zánik závazku.

Jasně oddělení části III a části IV ulehčuje jejich pochopení a též jejich vnitřní členění. V části III lze např. sledovat vývoj smlouvy od prvních kontaktů stran až po ukončení smluvního závazku.

4. Přehled změn

Na rozdíl například od českého občanského zákoníku z roku 2012 nebo německého zákona o modernizaci obligačního práva v BGB z roku 2001 obsahuje nařízení o reformě *Code civil* jen málo ustanovení týkajících se všeobecných obchodních podmínek, obchodu mimo provozní prostory nebo smluv uzavíraných spotřebitelem na dálku. To vše se nachází v samostatném spotřebitelském zákoníku (*Code de la consommation*).

Z mimosmluvních obligací¹⁰ bylo modernizováno nepřikázané jednatelství, ovšem nová úprava nepřinesla žádné podstatné novinky. Totéž platí ohledně *paiement de l'indu*, tedy ohledně povinnosti k náhradě plnění, které nebylo vůči příjemci dluženo (plnění nedluhu). Nově byl do článků 1300 a násl. zaveden institut bezdůvodného obohacení (*enrichissement injustifié*). Článek 1303 neupravuje *enrichissement sans cause*, bezdůvodné obohacení, tedy obohacení bez právního

důvodu, nýbrž mluví o *enrichissement injustifié*, tj. o neoprávněném obohacení. Jde-li o tento případ, je právní následek jiný než např. v německém právu, nejde tedy o povinnost k vydání (restituci), nýbrž o povinnost zaplacení náhrady, tedy o odškodnění.

5. Klíčové změny

Můj výběr klíčových změn je nutně subjektivní a kromě toho se jedná spíše o upozornění na ně než o plnohodnotnou obsahovou analýzu. Omezím se proto na nejpozoruhodnější novoty.

5.1 Dobré mravy, dobrá víra (*bonnes moeurs, bonne foi*)

Na rozdíl od dosavadní úpravy v čl. 1133 nepředstavuje porušení dobrých mravů důvod neplatnosti smlouvy. Reforma vychází z toho, že v pluralistické společnosti může závazná pravidla chování (*règles de conduite*) stanovit pouze zákonodárce. Nyní zákonodárce inkorporoval „dobré mravy“ do kogentních norem a tento institut již není ve francouzském občanském zákoníku výslovně zakotven.¹¹

Právě opačně naložil francouzský zákonodárce s příkazem jednání v dobré víře (*bonne foi*).¹² Namísto požadavku dobré víry lze nyní mluvit o imperativu poctivosti. Ve starém textu čl. 1134 hrál princip dobré víry při plnění povinností velmi skromnou úlohu. Podle nového čl. 1104 jsou smluvní strany povinny dobrou víru (*bonne foi*) respektovat při vyjednávání, uzavírání a plnění smlouvy. Tento vývoj je důležitý, protože soudy velmi často opíraly plnění tzv. vedlejších povinností (zejména např. informační povinnosti) o princip dobré víry, jenž reformou získal pevnější zákonné zakotvení.

5.2 Princip konsenzu a otázky formy

I dosud platil pro obligační smlouvy princip konsenzu, jenž byl zachován i v novém čl. 1108 reformovaného *Code civil*, ledaže je pro jednotlivé smlouvy předepsáno něco jiného. Toto ustanovení se však vztahuje jen na platnost, nikoliv na uskutečňování smlouvy. Ohledně uskutečňování smlouvy je třeba bezpodmínečně respektovat nová ustanovení čl. 1359 až 1361. Na jejich základě je velmi

¹⁰ Viz 6.5.

¹¹ Viz 6.3.

¹² Viz 6.2. Viz Rapport, str. 7.

pečlivě vytvořena síť různých možností následných dokazování.¹³ Proto je třeba vycházet z požadavku písemné smlouvy, který ovšem v mnoha případech odpadá, postačuje-li jiný písemný důkazní prostředek, například dopis povinného, který se vztahuje ke sporné smluvní povinnosti. Takový důkazní prostředek může být doplněn např. výsledkem svědka. To vše je formulováno lépe a jasněji než doposud.

5.3 Vyjednávání smlouvy a culpa in contrahendo

Vyjednávání smlouvy a předsmluvní odpovědnost nebyly v dosavadním znění *Code civil* upraveny. Případné poškození druhé strany bylo řešeno prostřednictvím deliktních nároků, mnohé však bylo velmi nejasné. Nyní je tomu jinak. Zaprvé platí požadavek dobré víry, který, jak již bylo řečeno, platí již ve fázi vyjednávání. Kromě toho reforma zakládá vzájemnou informační povinnost. Na rozdíl například od § 1311 BGB tomu však nelze rozumět tak, že mezi stranami existuje obligační poměr, který se blíží smlouvě. Uplatňuje se zde naopak generální delikt ní klauzule. Delikt ní nárok na náhradu škody je však (na rozdíl od úpravy v delikt ní právu) podle č. 1112 omezen v zásadě pouze na tzv. negativní škodu.

6. Další významné změny

6.1 Zastoupení

Navzdory absenci obecné úpravy předpokládá zastoupení vyvinula soudní praxe dobře fungující soubor pravidel na bázi příkazní smlouvy (*contrat de mandat*). Vzdor tomu však existovala celá řada nejistot a některé otázky byly stále sporné. Reforma proto v čl. 1153 až 1161 stanoví novou zákonnou úpravu všech tří druhů zástupčího oprávnění (*légale, judiciaire, conventionnelle*), tedy na základě zákona, soudního rozhodnutí a smlouvy. Protože však čl. 1375 nebyl změněn, je třeba vycházet z toho, že i jednatelství bez příkazu zakládá zástupčí plnou moc a je kvalifikováno jako *représentation légale*. I v budoucnu bude platit, že zástupce může platně jednat v mezích, které vyplývají ze zástupčího pověření. Ty ovšem nesmí překročit (čl. 1153).

Smluvní zastoupení předpokládá smlouvu mezi zastoupeným a zástupcem. Zákondárce neodděluje (jako tomu je například

v českém právu) příkazní smlouvu od zastoupení. Navíc rozšířil textovou shodnost *mandat* a *procuration*, i když nyní rozlišuje mezi příkazní smlouvou se zástupčí plnou mocí a bez ní. Předpisy o příkazu (*mandat*) se týkají též vnitřního vztahu mezi zastoupeným a zástupcem. Vztah k třetím osobám je upraven v čl. 1153 až 1161. Skrytě jednající zástupce zavazuje sám sebe, nikoliv zastoupeného (čl. 1154 odst. 1). I jednání skrytého zástupce však zastoupeného zavazuje, zneužil-li zástupce svoje oprávnění ke škodě zastoupeného. Ochrana třetích osob má tak přednost. To podle čl. 1157 neplatí, jestliže třetí osoba o zneužití věděla nebo o něm vědět měla. Zlověrný třetí nepoživá ochrany a zastoupený může uplatňovat relativní neplatnost jednání (*nullité relative*). Jedná-li někdo jako zástupce bez zástupčího zmocnění nebo je překročí, nemůže s výhradou ratifikace (čl. 1156 odst. 3) vůči smlouvě, kterou uzavřel jako nepravý zástupce (*falsus procurator*), namítat neplatnost (*est inopposable*) podle čl. 1156 odst. 1. Smlouva je tedy platná a nepravého zástupce i třetího zavazuje.

6.2 Omyl a jiné vady právních jednání

Změna zásadního charakteru se týká institutu omylu. Klíčovým ustanovením je čl. 1132, který rozlišuje skutkový a právní omyl ohledně podstatných vlastností plnění nebo strany smlouvy. Relevantní je určení závažnosti omylu, které je upraveno v čl. 1133 až 1136. Článek 1132 rozeznává konkrétní formy omylu, a to ohledně projevu vůle, vyvolání omylu, právních následků a hospodářských základů. Dále se stanoví, kdy je třeba respektovat omyl v počítání a hodnocení.

Následkem omylu je relativní neplatnost (*nullité relative*), o níž se jedná v případech, kdy je omyl omluvitelný (čl. 1132). Prostředkem právní ochrany je žaloba na neplatnost (*action en nullité*).

Tento nástroj lze použít i v případě lsti a hrozby, resp. násilí (*dol*, resp. *violence*). V případě lsti je relevantní úmysl podvádět. Důležitá změna se týká podvodného jednání třetí osoby. Lstivé jednání je přičítáno příjemci projevu vůle, pokud podvodník patří k osobám uvedeným v ustanovení čl. 1138. Není-li tomu tak, jsou taková jednání irelevantní. Článek 1138 odst. 2 poprvé upravuje podvodná jednání třetích osob, které poskytují pouze pomoc (*connivence*) příjemci projevu vůle. Násilím se v čl. 1140 až 1143 rozumí zneužití

¹³ Viz 6.6.

závislosti¹⁴ (*abus de dépendance*) za předpokladu, že zneužití má za následek značnou výhodu pro „násilníka“.

6.3 Základy závazkového práva

V čl. 1101 až 1107 obsahuje reforma ustanovení obdobná těm, jaká obsahovalo dosavadní znění, s tím rozdílem, že je jejich role významnější. Články 1101 až 1111-1 vymezují, co znamená právní jednání (*acte juridique*): Jedná se o shodný projev vůle stran (*accord de volontés*), jenž zakládá závazkové povinnosti. Neexistuje-li shodný projev vůle, nejedná se o smlouvu, ale o jinou skutečnost (*fait*), která však může vyvolat právní následky.

Princip vůle je v čl. 1102 nahrazen principem svobody, který vyjadřuje svobodu uzavírat smlouvu a zvolit smluvního partnera, jakož i obsah a formu smlouvy. Tyto svobody však nejsou neomezené. V první řadě nesmějí být v rozporu s veřejným pořádkem (*ordre public*), jímž se dle čl. 1102 odst. 2 chápe zejména vnitřní veřejný pořádek (*ordre public interne*), tedy veškeré kogentní právo bez ohledu na to, zda je jeho kogentní charakter výslovně vyjádřen či implicitně vyplývá z funkce daného právního předpisu (viz doktrína *ordre public virtuel*), nebo je zřejmý z významu nadřazených právních principů. Zákaz rozporu s obecným *ordre public* je pak stanoven v čl. 1162.

Článek 1103 obnovuje tradiční slavnostní formulaci řádně uzavřené smlouvy (*tiennent lieu de loi à ceux qui les ont faits*). Tato maxima byla v minulosti obranou proti jakémukoliv druhu tacitní klauzule *rebus sic stantibus* nebo odpadnutí hospodářského základu smlouvy. Podle nového pojetí nemá tento předpis kogentní charakter.

Podle čl. 6 dosavadního znění nesměla být smlouva v rozporu s dobrými mravy (*bonnes mœurs*). Tento pojem byl již dlouhou dobu velmi sporným. Důvod spočívá v tom, že standardy dobrých mravů jakožto hranice smluvní svobody byly za konkrétních okolností velmi rozdílné. Vedle již zmíněného veřejného pořádku, který je obsažen v čl. 6 v *Code civil*, neexistuje nyní v důsledku vypuštění institutu dobrých mravů jiné výslovné omezení autonomie vůle v institutu dobré víry.

Na rozdíl od dobrých mravů měla dobrá víra podle čl. 1164-3 velmi omezenou funkci. Podle původních představ z roku 1804 měla tato klauzule znamenat, že příslibené plnění

se mělo uskutečnit tak, jak bylo možné od loajálního dlužníka očekávat, tedy v dobré víře. Smluvní strana, která jednala v rozporu s dobrou vírou, se dopustila *faute*, nedbalostního protiprávního jednání, a mohla být pohánána k odpovědnosti a uznána povinnou k náhradě škody. Tento vývoj byl nyní ukončen přijetím čl. 1104. Smlouvy musejí být v dobré víře sjednány a též takto plněny.¹⁵ Tím je současně řečeno, že zásada dobré víry platí i pro judikaturou vyvinuté druhotné povinnosti (*obligations secondaires*). Toto ustanovení je ještě posíleno dodatkem, že uvedené pravidlo představuje součást veřejného pořádku, a je tedy kogentní.

Článek 1105 vymezuje vztah mezi obecným a zvláštním smluvním právem. Platí obecné pravidlo, že *lex specialis* má přednost před *lex generalis*. Článek 1109 odst. 1 zakotvuje zásadu svobody formy smlouvy. To ovšem nelze aplikovat na dokazování plnění ze smlouvy, kde platí čl. 1359 až 1361,¹⁶ podle kterých mají smlouvy v písemné formě vyšší důkazní sílu. Smlouvy a jejich obsah, které nemají písemnou formu, mohou být prokázány jakýmkoliv důkazním prostředkem. Článek 1111 stanoví, že rámcová smlouva má jinou funkci, a sice stanovit základní rysy vztahů smluvních stran, zatímco dalšího obsahu smlouvy, např. způsobů plnění (*modalités d'exécution*), včetně ceny a jejího placení, se netýká. Zvláštní kategorie smluv, konkrétně smlouvy adhezní (*contract d'adhésion*), je upravena v čl. 1110 odst. 2.

6.4 Smlouva

Podstatných změn doznala i úprava smluvního práva.

6.4.1 Smluvní ujednání před uzavřením smlouvy

Ačkoliv se tato ujednání v praxi hojně vyskytují, jak dokazuje soudní praxe, a již dlouhou dobu hrají významnou úlohu ve smluvním právu, neobsahoval o nich *Code civil* až do reformy žádná ustanovení. To bylo nešťastné zejména proto, uvědomíme-li si, že soudy nepostupovaly vždy jednotně. Proto reforma nyní předvídá „předsmlouvy“ (*pactes de préférence*) a jednostranně zavazující „předsmlouvy“ či jednostranné přísliby (*promesses unilatérales de contracter*) v čl. 1123 a 1124. Tím se odstranily

¹⁴ Viz blíže 6.3. Rapport na str. 5 označuje zavedení institutu zneužití závislosti (tzv. ekonomické násilí – *violence économique*) za podstatnou novinku.

¹⁵ Viz 5.1.

¹⁶ Viz 6.6.

některé pochybnosti ohledně nároků stran z jejich obsahu. Ve srovnání s existující judikaturou však novela až na jedinou výjimku nepřináší žádné novoty.

Ona výjimka spočívá v tom, že třetí osoba, která uzavřela smlouvu s dlužníkem, může po dlužníkovi na základě *pacte de préférence* písemně požadovat, aby využil svého přednostního práva. Neodpoví-li však beneficiant na dlužníkovu reakci, nemůže se již dále přednostního práva dovolávat. Tato nově zavedená *action interrogatoire* je zakotvena nejen v čl. 1123 odst. 3, nýbrž se nachází i v úpravě zastoupení (čl. 1158) a jako prostředek uplatnění neplatnosti smlouvy v čl. 1183. Ve všech třech případech lze zkrátit čekací dobu před podáním žaloby, která vyplývá ze zákonných lhůt, která je spojena s nejistotou ohledně dalšího vývoje. Je třeba ostatně zdůraznit: v *pacte de préférence* se dlužník zavazuje uzavřít smlouvu se svým smluvním partnerem za předpokladu, že vůbec uzavření smlouvy zamýšlí. „Předsmouva“ (*pacte de préférence*) jako kategorie smluv hraje dnes důležitou úlohu mimo jiné v korporátním právu jako základ vztahů mezi společníky. Podstatné je, že čl. 1123 upravuje nejen povinnosti smluvních stran, ale zároveň i právní postavení oprávněného z přednostního práva vůči třetímu, který uzavře smlouvu. Funkce *promesses unilatérales de contracter* lze srovnávat s funkcí opční smlouvy. Úprava obsažená v čl. 1124 se soustřeďuje na požadavky na návrh smlouvy (nabídku), zavazované účinky i jejich trvání a současně též na přijetí nabídky výkonem opce oprávněnou osobou a její následky pro smlouvu, která je uzavřena během opční doby se třetí osobou. Článek 1124 však neobsahuje ustanovení o formě *promesse unilatérale*.

6.4.2 Elektronická technika při uzavírání smlouvy

Až do reformy byly otázky elektronického uzavírání smlouvy upraveny na třech místech *Code civil*, a sice v jeho člancích 1108-1, 1108-2, 1316-1, 1316-4, 1317 a 1369-1, 1369-11. V člancích 1125 až 1127-6 *Code civil* nově stanovuje zvláštní práva a povinnosti stran ohledně používání elektronické techniky ve fázi uzavírání smlouvy. Tato ustanovení zahrnují dosavadní předpisy v nezměněném stavu a zohledňují implementaci evropské směrnice č. 2000/31/ES z 8. 7. 2000. Přípustnost

elektronické formy smlouvy plyne z čl. 1174 až 1177. Tato ustanovení vedou k dalekosáhlému souladu s právní úpravou v mnoha evropských státech, jako tomu je například s německým BGB. Nová právní úprava obsahuje požadavek elektronické formy ve smyslu písemné formy jakožto předpoklad platnosti právního jednání. Jedná-li se o formu důkazu, plyne z čl. 1366 a 1369 odst. 2 *Code civil* výslovně, že elektronická forma je postavena na roveň formě papírové. Ohledně požadavků na formu důkazních prostředků dávají odpověď čl. 1366, 1367 odst. 2 a 1369 odst. 2.

6.4.3 Kauza a obsah smlouvy

Tím se dostávám k úpravě obsahu smlouvy. Při čtení zákonného textu vyniká na první pohled skutečnost, že starý ústřední článek 1131, stanovující kauzu (*cause*) jako základní prvek smlouvy, byl novelou vypuštěn. O kauze bylo napsáno mnoho knih, aniž se dospělo k jednoznačnému výkladu tohoto pojmu. Článek 1162 nyní zcela jasně stanoví, že ani obsah, ani účel smlouvy nesmějí být v rozporu s kogentním právním ustanovením. Kromě toho je dosavadní nauka o kauze nahrazena ustanoveními čl. 1168 až 1171: smlouva je neplatná, je-li plnění v nepoměru k protiplnění (viz *illusoire* nebo *dérisoire*).

Články 1162 až 1171 *Code civil* upravují smluvní povinnosti. Článek 1102 odst. 2 stanoví, že smluvní svoboda (autonomie vůle) může být vykonávána pouze v rámci *ordre public (interne)*.¹⁷ Článek 1162 toto pravidlo upřesňuje vzhledem k obsahu a účelu smlouvy. Snadno pak lze rozpoznat důvod neplatnosti smlouvy (protiprávní kauzu – *cause illicite*). Je přesně stanoveno, že porušením smlouvy je již samotné porušení povinnosti smluvní stranou. Články 1163 až 1167 upravují lhůty plnění a specifikaci předmětu. Jde přitom z velké části o smluvní ustanovení o ceně (*prix*).¹⁸ Nedohodly-li se strany ani na plnění, ani na protiplnění, nedojde k uzavření smlouvy. To je však ve francouzském právu samozřejmostí a nebylo by k tomu zapotřebí zákonné úpravy. Ohledně možnosti jednostranného dodatečného práva určit plnění ve prospěch jedné strany nebo třetí osoby neobsahuje reforma obecné ustanovení. Přesto se však některá konkrétní ustanovení této problematiky dotýkají. Podle čl. 1164 může strana rámcové smlouvy jednostranně

¹⁷ Viz 6.3.

¹⁸ Viz rozhodnutí Cour de cassation, assemblée plénière, ze dne 1. 12. 1995, in Capitant, H. – Terré, F. – Lequette, Y. *Les grands arrêts de la jurisprudence civile*, 12. vyd., 2008, č. 152–155. Cass. Civ. ze dne 7. 11. 2006, RDC 2007/2, 259.

dodatečně stanovit cenu pro budoucí dílčí smlouvy. Při nesouhlasu druhé strany však musí být takové jednání odůvodněno a toto jednání podléhá soudní kontrole. Bohužel je nejasné, jaké následky takové jednostranné zneužívající stanovení ceny má. Otázkou tedy je, zda může soudce tuto cenu určit nebo přiznat náhradu škody za rozdíl mezi neoprávněnou výší ceny a cenou odpovídající. Tyto otázky bude muset zodpovědět aplikační praxe a judikatura.

6.4.4 Výklad smlouvy

Úprava výkladu smlouvy je obsažena v „původních“ čl. 1188 až 1192. Bylo by tedy možné usuzovat, že novela nepřinesla nic nového. Proto překvapuje, zjistíme-li, že individuální výklad se stal přednostním a že zvyklosti nemají nadále při výkladu hrát vůbec žádnou roli, přičemž doplňující výklad, který má například v německém právu důležitou úlohu, v „novém“ *Code civil* neexistuje, neboť právní jednání, resp. projev vůle (*déclaration de volonté*) je předmětem jen omezeného výkladu sloužícího k ujasnění toho, co strany stanovily ohledně obsahu svých vztahů. K dalšímu výkladu není interpret oprávněn.

6.4.5 Postoupení smlouvy

Postoupení smlouvy (*cession de contrat*) bylo v praxi již dlouho etablovaným institutem, nikoliv však v *Code civil* kodifikovaným. Zákonem však byly upraveny některé specifické případy jako postoupení nájemní smlouvy či určité smlouvy v oblasti pracovního práva. Praxe se opírala o princip autonomie vůle stran. Protože postoupení smlouvy zahrnuje též postoupení pohledávky, vznikl problém s čl. 1690 dosavadního znění *Code civil*, který v případě přímého účinku (*opposabilité aux tiers*) vyžadoval při postoupení pohledávky formální doručení dlužníku. Optimálního stavu však nebylo dosaženo. Smluvní postoupení smlouvy je tak poprvé kodifikováno v novém čl. 1216-3 a označeno jako *cession de la qualité de partie*. Je tedy (oproti postoupení pohledávky a převzetí dluhu, upraveným v čl. 1321 až 1326, resp. 1327 až 1328-1) samostatným smluvním typem. Smluvními stranami jsou dosavadní smluvní strana, postoupitel a postupník (*cédant a cessionnaire*), kteří potřebují souhlas druhé smluvní strany. Smlouva o postoupení může být uzavřena již před uzavřením vlastní smlouvy, která má být postoupena s účinky *inter partes*. Vůči budoucímu smluvnímu partneru se smlouva

stává účinnou formálním oznámením nebo okamžikem, kdy ji vezme na vědomí. Písemná forma je přitom předpokladem platnosti.

6.4.6 Následky smlouvy, následky změny poměrů a odpovědnost za vady

Známa zásada *Code civil* zněla, že „smlouva je pro strany zákonem a je neměnná, pokud se strany nedohodnou na něčem novém“. Již před reformou byla však tato zásada judikaturou rozvolněna. Nový čl. 1195 stanoví: „Neexistuje soudní oprávnění ke změně kvůli nepředvídatelné změně poměrů; v takovém případě však existuje povinnost stran k novému vyjednávání. K tomu pro dlouhodobé smlouvy přistupuje rozsáhlá úprava možnosti smlouvu ukončit výpovědí.“

K tomu ještě tato poznámka. Smlouva je „zákonem“ toliko smluvních stran. Třetí osoby jí nejsou vázány. Smlouva je však, jak to stanoví čl. 1200, sociální skutečností (*fait social*), kterou musejí třetí strany respektovat. Porušení této povinnosti může vést k deliktní odpovědnosti.

Konečně ještě pohled na novou úpravu odpovědnosti za vady plnění v čl. 1217 až 1231-7, která byla dosud nedokonalá, rozdrobená do mnoha ustanovení a velmi těžkopádná. Nová úprava platí stejně pro všechny smlouvy a týká se veškerých vad plnění. Je třeba si ovšem uvědomit, že nemožnost plnění kvůli vyšší moci není považována za vadu plnění (viz čl. 1218). Pro všechny druhy vadného plnění existuje pět právních následků (prostředků právní ochrany): námitka nesplnění smlouvy, nárok na splnění *in natura*, omezení povinnosti plnění věřitele, zrušení smlouvy třemi způsoby, tj. využitím smluvní zrušovací klauzule, jednostranným prohlášením věřitele a jakožto alternativa k oběma předchozím případům zrušením smlouvy soudem; vedle toho přichází v úvahu ve všech případech náhrada škody, jejíž úprava, jak již bylo na počátku zmíněno, dosud reformována nebyla. Nové je především jednostranné zrušovací prohlášení věřitele. Zjednodušeným postupem věřitele se tak reformovaný *Code civil* v otázce odstoupení (zrušení) přibližuje německému právu. Nová odpovědnost za vady by si jistě zasloužila větší pozornost, dokonce samostatné pojednání, které by se zabývalo též následky zrušení smlouvy, avšak to na tomto místě s ohledem na délku není možné.

6.5 Mimosmluvní závazky

6.5.1 Obecně k mimosmluvním závazkům

Z mimosmluvních závazkových poměrů upravuje reforma jen kvazikontakty (*quasi-contrats*). Rekodifikovány byly dva typy kvazikontaktů, které byly obsaženy v dosavadním znění *Code civil*, a to nepřikázané jednatelství a vydání nedluženého plnění. Poprvé je kodifikováno bezdůvodné obohacení (*enrichissement injustifié*), jehož úprava je dopracováním vývoje judikatury, který byl zahájen rozhodnutím Nejvyššího soudu (*Cour de cassation*) již v roce 1892.¹⁹

6.5.2 Nepřikázané jednatelství

Úprava obsažená v čl. 1301 až 1301-1 *Code civil* se omezuje na úpravu nepřikázaného jednatelství (*gestion d'affaires*), a to modernizací dosavadní úpravy obsažené v čl. 1372 až 1375. Podle nové úpravy je jednatel dosud vázán užitečnými úkony, které nepřikázaný jednatel uskutečnil. Vázanost těmito úkony však existuje již ve chvíli, kdy byl úkon proveden v jeho zájmu. Dosavadní úprava neznala vázanost úkony, které pro něho užitečné nebyly. Reforma to podmiňuje schválením (*ratification*), které má povahu příkazu.²⁰ Provádí-li nepřikázaný jednatel úkony jak ve vlastním zájmu, tak v zájmu druhého, stanoví čl. 1301-4 rozdělení nákladů a výdajů v poměru k relevantním zájmům.

6.5.3 Bezdůvodné obohacení

K dosavadní úpravě vydání nedluženého plnění, kterýžto institut byl též částečně nově upraven, přibyla úprava bezdůvodného obohacení (*enrichissement injustifié*). Náhrada nedluženého plnění (*restitution de l'indu* v čl. 1302 až 1302-2) předpokládá tzv. subjektivní nedluh. Tím se míní plnění někým, kdo není dlužníkem, avšak za dlužníka se považoval. Navíc může vrácení (*restitution*) požadovat i ten, kdo sice věděl, že není dlužníkem, byl však k plnění donucen. Určitou novinku obsahuje čl. 1302-3 odst. 2, jenž kodifikuje zvláštní případ přímé žaloby (*action directe*). Náhradu může totiž ten, kdo omylem plnil, požadovat nejen od příjemce takového plnění, nýbrž též od toho, na jehož dluh bylo plněno.

Do skutkové podstaty bezdůvodného obohacení podle čl. 1303 patří, že to, co bylo

na úkor jiného plněno, předpokládá poškození tohoto druhého (*au détriment d'autrui*). Tato újma spočívá v ochuzení (*appauvrissement*). Tím úprava končí, a neřeší tedy otázku, zda obohacení musí být přímým následkem ochuzení, nebo zda stačí nepřímé obohacení, které bylo realizováno např. prostřednictvím majetku třetí osoby. Je zřejmé, že úprava bezdůvodného obohacení je obsažena v abstraktní skutkové podstatě, jejíž interpretace je nadále přenechána judikatuře. Naproti tomu podrobně upraveny jsou následky bezdůvodného obohacení. Jako právní následek předpokládá čl. 1303 povinnost obohaceného k náhradě škody – odškodnění (*indemnité*). Nejedná se však o náhradu (*restitution*) jako v případě bezdůvodného plnění (plnění nedluhu – *paiement de l'indu*). Odškodnění vychází ze srovnání obohacení a ochuzení.

6.6 Nové právo dokazování

Pro nás nezvyklá úprava byla z velké části obsažena již v dosavadním znění (čl. 1316 až 1369) a je nyní zakotvena v čl. 1363 až 1386-1. Její zvláštní význam spočívá v důkazu listinami (*par écrit*), v kteréžto úpravě jsou však obsaženy odkazy na obecné předpisy v čl. 1363 až 1368. Problém spočívá v tom, že i když byl listinný důkaz smluv upraven již v původním znění *Code civil* z roku 1804, neobsahoval tento předpis definici, která by umožňovala specifikovat, co lze rozumět pod slovem *écrit*. Nyní nové ustanovení v čl. 1363 stanoví, že nikdo není oprávněn prokazovat písemnost toho, kdo ji vystavil. To zní jako samozřejmost, přesto vyvstávala nutnost výslovné úpravy, neboť tímto problémem se musel mnohokrát zabývat i Nejvyšší soud. Nově je v čl. 1364 obsažena úprava týkající se písemně zakotveného zajištění důkazů, a to před uzavíráním smlouvy nebo při něm (*preuve préconstituée*), což je uznáváno jako písemný důkazní prostředek o uskutečnění uzavření smlouvy. Význam elektronického uzavírání smluv reflektuje čl. 1366, který zestručňuje dosavadní úpravu, platnou od roku 2000. Obecné předpisy o důkazu listinami (*preuve par écrit*) obsahují v neposlední řadě důležitý čl. 1368 o řešení vzájemného rozporu předložených listin. Přednostní důkazní hodnotu má úmluva stran, pokud zákon sám neobsahuje kogentní úpravu.²¹ Pokud nelze použít ani jednu z těchto možností, rozhoduje soudce na základě důkazů, které má k dispozici:

¹⁹ Tamtéž, str. 33. Viz ad 4 výše.

²⁰ Tamtéž, str. 34.

²¹ Tamtéž, str. 52.

rozhodující je ten důkazní prostředek, jenž je nejpravděpodobnější. Jde tedy nikoliv o volné, nýbrž regulované hodnocení důkazů.

7. Závěrečné hodnocení

Novelu *Code civil* lze ve zkratce zhodnotit v těchto šesti bodech:

1. Struktura novely je přehledná, jednotlivá ustanovení nás danou materií provázejí krok za krokem.
2. Jazyk je dobře srozumitelný, vyhýbá se složitým právním konstrukcím. To má však někdy za následek určitá zjednodušení, která bude muset v budoucnu vyjasnit judikatura.
3. Obsahově se nejedná o revoluci, nýbrž o reformu, která zúročuje evoluci právní nauky a judikatury od roku 1804 a odstraňuje

nejasnosti. Zároveň se zavádí nová úprava tam, kde ji právní praxe i technický vývoj vyžadují.

4. Došlo k demytologizaci kauzy (*cause*). Jinými příklady zjednodušení jsou např. samostatná úprava zastoupení, zakotvení pravidel digitalizace, a to nejen s ohledem na formu, nýbrž i ve vztahu k otázkám plnění. Nová je též koncepce cese a úprava odpovědnosti za vady.
5. Reforma *Code civil* však zatím ještě není úplná, neboť chybí úprava smluvní a mimosmluvní náhrady škody.
6. Zabýváme-li se hlouběji takto krátce představenou úpravou, zjistíme, že mnohé otázky vyžadují soudcovský výklad. Tak tomu však bylo vždy, což odpovídá i výroku jednoho z otců *Code civil*, Portalise.

K objektivní odpovědnosti právnických osob – několik úvah nad přičitatelností škodlivých následků

DAVID ELISCHER*

On Objective Liability of Legal Entities – Several Considerations on the Imputability of Harmful Consequences

Summary: *In private law, objective liability for damage is becoming the predominant liability – despite the declared primacy of the subjective principle. This is not attributable to the development over the last few years, but to the long-term trend of tort law. The main reason is the fair allocation of risks and the consistent protection of the injured parties. However, the purpose of objective civil liability should not be to paralyze the desirable social, technological and technological progress. The purpose of the discussions is therefore to find a balance between these social interests. The notion of objective liability should be analyzed in the Czech context in relation to legal entities. Are legal entities really identical to physical persons in these cases? Who should prove the existence of liberation reasons? How do legal entities demonstrate that they have taken the care that can reasonably be required? How do we impute to the legal person the harmful consequences caused by operations? What are the limits of objective liability?*

Key words: *civil liability, objective liability, legal entity, culpability, imputability, loss event., unlawful conditions, operational liability, liability for damage caused by a thing, exoneration, contractual liability*

* Autor působí na katedře občanského práva Právnické fakulty UK v Praze. Tento článek byl zpracován v rámci projektu Grantové agentury ČR reg. č. 16-22016S „Právní jednání a odpovědnost právnických osob“. E-mail: elischer@prf.cuni.cz.